

ГОТОВНІСТЬ ДО МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ЯК КРИТЕРІЙ СФОРМОВАНОЇ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТА УНІВЕРСИТЕТУ

УДК 378.091:81'255

І. С. Бахов

Початок ХХІ століття характеризується зміною ціннісних орієнтирів в освітній політиці. Глобалізаційні процеси у світі зумовлюють зміни у сфері культури та вищій освіті. Предметом наукових досліджень стає “глобалізація культури” за умови збереження національної і культурної ідентичності. У цих умовах міжкультурна компетентність студента університету є найважливішим результатом університетської освіти, базовим показником її якості в контексті глобальних тенденцій інтеграції освітнього простору в сучасному світі.

Аналіз наукових джерел зарубіжної та вітчизняної педагогіки свідчить, що в теорії і практиці вищої освіти накопичено значний теоретичний та практичний досвід, який може стати основою формування міжкультурної компетентності студентів. Різні концепції комунікативної компетенції, частиною якої є міжкультурне спілкування, досліджувалися такими вченими, як Т. Скрипнікова, Б. Лапідус, О. Митрофанова, В. Костомаров, В. Сафонова, Н. Баграмова, М. Богатирьова, П. Сисоєв, М. Корочкіна, Н. Набатова та інші, а також зарубіжними культурологами R. Brumfil, M. Canale, S. Savignon, S. Kramersch, M. Berns та ін.

Метою статті є аналіз готовності до міжкультурної комунікації як критерій сформованої міжкультурної компетентності студента університету.

Міжкультурна компетентність передбачає розвинену готовність студента університету до участі в міжкультурній комунікації, у тому числі на професійному рівні. Вона є інтегративною професійно-особистісною якістю, яка синтезує сукупність лінгвістичних, соціокультурних, професійних, культурологічних знань, умінь вербальної, невербальної і паравербальної комунікації, загальнокультурних та культурно-специфічних умінь, орієнтації

(лінгвокраїнознавчої, пізнавальної, лінгвістичної, предметної, поведінкової орієнтацій) на комунікацію, на змістовно-смісловій основі продуктивної реалізації функціоналу “діалогу культур” як освітнього мета-принципу.

Визначивши готовність студентів до міжкультурної комунікації як критерій сформованості міжкультурної компетентності, ми вважаємо, що категорія “готовність” концентрує в собі попередні етапи становлення досліджуваної якості (ієрархію ціннісних орієнтацій, пізнавальну самостійність).

Готовність студентів до міжкультурної комунікації базується на спеціальних знаннях (лінгвістичних, соціокультурних), передбачаючи інтенсивний розвиток гносеологічного компонента компетентності разом із наявністю необхідної аксіологічної лінії розвитку.

На нашу думку, домінуючим компонентом формування міжкультурної компетентності є праксеологічний компонент, оскільки міжкультурна компетентність як якість особистості є наслідком закріплених у поведінці актів діяльності та вчинків. Саме праксеологічний компонент закріплює здатність людини до вирішення типових і нестандартних завдань міжкультурної комунікації [1].

У зв'язку з вищевикладеним, особливу увагу було приділено формуванню праксеологічного компонента. На теоретичному рівні в дослідженні відбулося осмислення процесу синтезування знань, відносин у найрізноманітніших уміннях, необхідних людині для міжкультурної комунікації.

Для визначення сукупності вмінь необхідно звернутися до терміна “комунікація” як процесу передачі ідеї від джерела до одержувача з метою спонукання його до дії. Зокрема, слід ураховувати, що інтерактивна сторона міжособистісного спілкування являє собою, як правило, побудову загальної лінії взаємодії. При цьому вирізняються кілька типів взаємодії, наприклад, співпраця чи протистояння.

Соціальна психологія характеризує абстрактну характеристику цих типів як згоду чи конфлікт. Комунікативна сторона спілкування пов'язана з

виявленням специфіки процесу спілкування між людьми як активними суб'єктами, тобто з урахуванням наявних стосунків між людьми, їх установок, цілей, намірів, що призводить до передачі знань, думок, якими люди обмінюються в процесі спілкування.

Під комунікативної технікою розуміється сукупність засобів (приймів), вербальних і невербальних, які використовуються людьми для досягнення бажаних ефектів у процесі спілкування.

Під засобами спілкування, як правило, розуміють мову, візуальну систему знаків (жести, міміку, пантоміміку), пара- та екстралінгвістичні системи (інтонація, паузи, тон) [3].

Аналіз спілкування на міжособистісному рівні виявив наявність таких протилежних категорій, як “відкрите-закрите”, “рольове-особистісне”, “монологічне-діалогічне” тощо. Зв'язок спілкування з певним характером відносин між людьми виявляється і при емоційної регуляції перцептивного процесу, зокрема, в явищі атракції (тяжіння). Розгляд основних сторін спілкування в єдності є важливою умовою оптимізації спільної діяльності людей та їх відносин як у монокультурному світі, так і в усьому різноманітті культур.

Отже, міжкультурні вміння особистості студента в діалозі культур являє собою сукупність інтелектуально-комунікативних дій, що надають суб'єкту можливість активно включатися в соціально-регульований та цілеспрямований процес професійної і соціальної взаємодії в аксіосфері діалогу культур.

Зовнішніми чинниками розвитку готовності до міжкультурної комунікації є:

професійні цілі навчання іноземної мови в університеті, які містять: підготовку студентів до безпосередньої комунікації з носіями мови; використання іноземної мови у майбутній професійній діяльності, що передбачає формування вмінь та навичок, необхідних для іншомовної діяльності з вивчення загальнонаукової, соціокультурної інформації; здійснення культурного і ділового спілкування, спільної наукової та виробничої роботи;

виховні цілі університетської освіти, що можуть бути інтерпретовані з таких позицій: орієнтація на гуманізацію освіти; навчання в дусі діалогу культур; розвиток ціннісних орієнтації стосовно культурної спадщини своєї країни; розвиток здатності проникнення в культуру країни, мова якої вивчається в процесі зіставлення громадських, культурних і мовних реалій; виховання взаєморозуміння та терпимості стосовно чужої культури, інакомислення; розвиток здатності розуміти людину іншої культури, віри, мислення; виховання шанобливого ставлення до народу, нації та прийнятих у країні звичаїв; розвиток розуміння соціокультурної приналежності до національної і світової спільноти; розвиток здатності орієнтуватися в ціннісних категоріях суспільства.

Зміст навчання іноземних мов завжди спрямовано на розвиток особистості студента за допомогою формування його лінгвістичної та комунікативної компетенцій для низки сфер спілкування в його майбутній діяльності, а саме: навчально-професійної, соціально-побутової, соціально-ділової, соціально-культурної і суспільно-політичної.

Засвоєння студентом іноземної мови в сучасному вищому навчальному закладі відбувається за допомогою як традиційних, так і сучасних, активних методів та прийомів навчання з використанням аудіо- і відеоматеріалів, у навчальному діалозі як особливій навчально-комунікативній сфері, що забезпечує суб'єктно-сміслову спілкування, самореалізацію особистості.

Засобами навчання є як текстові навчальні автентичні курси, так і аудіо- та відео-автентичні курси із завданнями, що відображають особливості мови, побуту, життя, історії, культури країн досліджуваної мови.

Отже, у процесі комунікативно-спрямованого вивчення іноземних мов соціокультурний компонент не може бути чимось побічним, додатковим, а залишається повноцінною, невід'ємною частиною цього процесу.

В умовах діалогу культур це, насамперед, – знання про цінності “діалогу культур”. Студент не може засвоювати сукупність знань про добро, зло, людські вчинки, ідеал як низку складових, як інформацію, теореми або наукові

закони ($a + b + c$). Знання про цінності діалогу культур завжди передбачають наявність відношення до них особи студента. Сума таких знань синтезується з певним знаком – позитивним чи негативним $(+ a) + (- b) + (+ c) \dots$ (за З. Васильєвою) [2].

Цей сутнісний момент позначається не лише на характері засвоєння знань, але й на розвитку міжкультурної компетентності студента в цілому, у зв'язку з чим змінюється основна функція освітнього процесу у вищому навчальному закладі. Викладач не лише викладає знання, але й за їх допомогою вчить студента мислити та знаходити відповіді на поставлені питання, опираючись на вже відомі знання і здобуті нові знання. Наповнені особистісним змістом знання набувають для студента статус ціннісно-значущих. Поєднання знань з емоціями та почуттями формує ціннісні орієнтації, які визначають відповідний спосіб життя, стиль поведінки в суспільстві. Оцінюючи рівень знань і вмінь особистості студента, педагог передає йому критерії оцінок об'єктів навколишнього світу, навчаючи студента мислити аксіологічними категоріями.

У нашому дослідженні однією з основних цілей є розвиток аксіологічного потенціалу особистості студента в освітньому просторі діалогу рідної та іншомовної культур, у ціннісно-предметній сфері міжкультурної комунікації.

Комунікативні вміння являють собою систему комунікативних дій, заснованих на знаннях про спілкування, і надають можливість вільно орієнтуватися та діяти в когнітивному просторі. До комунікативних умінь належать: сприйняття інформації; моделювання інформації; аналіз отриманої інформації; передача власної інформації; коригування спілкування.

Міжкультурні комунікативні вміння – це адекватне використання всіх засобів спілкування відповідно до цілей, умов, суб'єктів спілкування – представниками різних культур. Вони поділяються на гностичні, конструктивно-проектувальні, організаторські, спеціальні.

Мовні вміння – це здатність сприймати мову інших і висловлювати власні думки, своє ставлення.

Усі види комунікативних умінь передбачають створення творчої, креативної атмосфери, а також взаєморозуміння у спілкуванні: здатність “читати” партнера зі спілкування, поводитися грамотно у вербальному та невербальному спілкуванні, тобто це передбачає творче застосування знань у новій ситуації, взаємозв’язок структурних і функціональних компонентів інтелектуальної діяльності.

Процес пізнання через призму мовної діяльності пов’язано з розвитком особистісних сенсів у становленні мовної особистості. Виокремлення аксіологічного рівня мовної особистості сприяє формуванню ціннісного ставлення до іноземної мови та “образу “Я” у мові”. У широкому спектрі загальнолюдських цінностей мовна особистість вибирає з них ті, які найбільш відповідають її потребам.

Рефлексивні вміння – це вміння: давати оцінку і самооцінку; провести самоаналіз; розмірковувати про свої дії; самоактуалізуватися; оцінити Я-реальне й Я-ідеальне.

Міжкультурні рефлексивні вміння виявляються в ціннісно-орієнтаційній діяльності особистості студента в діалозі культур. У процесі опанування аксіологічного ядра матеріалу в діалозі культур посилюється дія механізму ціннісної рефлексії, що передбачає актуалізацію міжкультурних рефлексивних умінь студента.

Професійні вміння передбачають включення особистості в соціально-регульований і цілеспрямований процес. Такі вміння виокремлюють зі структури діяльності. Так, наприклад, ієрархія ціннісних позицій майбутніх економістів-міжнародників містить розгалужену систему міжкультурних професійних умінь як потребнісно-мотиваційну сферу особистості майбутнього фахівця, формує ціннісне ставлення до професійно-значущих умінь через опанування системи знань у галузі економіки, специфічних лінгвістичних, специфічних лінгвокультурологічних знань, знань з етнопсихології, загальногуманітарних знань, знань з галузі аксіології, діалогу культур.

Креативні вміння особистості студента розвиваються в полікультурному освітньому просторі й є базою, з одного боку, для дій та вчинків особистості в ситуаціях, що відрізняються від стандартів і зразків, а з іншого – для прийняття рішень у нестандартних ситуаціях у полілінгвокультурному середовищі вимагає оптимально розвинених креативних умінь.

В умовах діалогу культур вияв креативних умінь вимагають, наприклад, ситуації ведення ділових переговорів, участь у програмах соціальної взаємодії, міжнародних конференціях, конгресах з проблем міждержавного характеру.

Креативні вміння передбачають вміння: приймати рішення в нестандартних ситуаціях; виходити з кризових ситуацій; виступати; скласти інформаційне повідомлення; написати діловий лист тощо.

Для формування готовності студентів університету до міжкультурної комунікації необхідним є створення лінгвопрофесійного середовища, під яким ми розуміємо сукупність освітніх чинників, що впливають на розвиток майбутнього фахівця в процесі вивчення іноземної мови.

Лінгвопрофесійне середовище формує ціннісне ставлення до професії, що становить аксіологічний компонент мовної особистості. Студенти відкривають для себе професійно значущі цінності, що активізує пізнавальний пошук професійно значущих знань. Опанування базового рівня англійської мови (General Language) та фонових знань надає можливість студенту перейти до мови для спеціальних цілей або професійно-орієнтованої англійської мови (LSP), якій властивий міждисциплінарний характер, що визначає готовність до пізнавальної самостійності в процесі професійної діяльності.

Отже, готовність до міжкультурної комунікації є одним з основних критеріїв сформованої міжкультурної компетентності студента університету, що характеризує його як міжкультурного комуніканта, здатного виступати у ролі посередника між представниками різних культур.

Актуальні напрямки подальшої розробки окресленої проблеми полягають у розробці педагогічних умов формування готовності до міжкультурної комунікації майбутніх фахівців.

Список використаної літератури

1. Бахов, І. С. Формування професійної міжкультурної комунікації у майбутніх перекладачів : монографія [Текст] / І. С. Бахов. – К. : ДП “Вид. дім “Персонал”, 2009. – 270 с.

2. История педагогики и образования : учебное пособие для студентов учреждений высшего проф. образования / З. И. Васильева, Н. В. Седова, Т. С. Буторина и др. ; под ред З. И. Васильевой. – 6-е изд., перераб. – М. : Изд. Центр “Академия”, 2011. – 432 с.

3. Хроленко, А. Т. Основы лингвокультурологии : учеб. пособие / А. Т. Хроленко ; под ред. В. Д. Бондалетова. – М. : Флинта, Наука, 2004. – 184 с.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Чернуха Н. М.